

По-п'яте, особливою ознакою кримінальної відповідальності слід визнати спеціальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності та її подальшої реалізації, який визначається положеннями Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України.

З врахуванням висловленого доцільно зробити висновок, що сучасне розуміння кримінальної відповідальності дає можливість розглядати останню в якості сукупності кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу, які застосовуються на підставі закону державою з метою забезпечення виконання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обов'язку перетерпіти передбачені законом обмеження прав і свобод.

Література:

1. Мусиченко О. Щодо поняття зрозумілості кримінального закону / О. М. Мусиченко // Юридичний вісник. – 2014. – №5. – С. 257–262.
2. Козаченко О. В. Поняття та структура кримінально-правових заходів / Кримінально-правові заходи в Україні: підручник / за ред. професора О. В. Козаченка. – Миколаїв: Іліон, 2015. – 216 с.
3. Козаченко О. В., Мусиченко О. М. Культуро-антропологічний вимір справедливості кримінально-правового впливу: світові здобутки та національні надбання / Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада: колективна монографія / за заг. ред. О. А. Івакіна, І. В. Шамши, Д. В. Яковлева. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 120–135.

КРИНИЦЬКИЙ
Ігор Євгенович

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ В ІЄРАРХІЇ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ (ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ)

Запобіжні заходи неминуче в тій чи іншій мірі обмежують права та свободи особи в кримінальному провадженні. Особливого значення в досягненні належного рівня функціонування окресленого процесуального примусового інструментарію набувають встановлені законодавцем параметри їх системи (як кількісні, так й якісні). Чіткість, гранична конкретизація правового механізму застосування запобіжних заходів багато в чому залежить від об'єктивного визначення місця, що займають конкретні запобіжні заходи у відповідній ієрархії. Зрештою цей чинник є чи не вирішальним у забезпеченні законності рішень, прийнятих з цього важливого питання.

Водночас варто зауважити, що вітчизняний законотворець припускається невизначеності при регламентації наведеного різновиду заходів

забезпечення кримінального провадження, інколи обрані ним рішення страждають на колізійність. Вітчизняна кримінально-процесуальна доктрина не компенсує належним чином зазначені вади законодавства, не пропонує конструктивні вектори вирішення наявних проблемних моментів. Як правило, вчені обирають найлегший шлях та слідують за законодавцем.

Часто науковці, встановлюючи межі системи запобіжних заходів обмежуються посиланням на перелік, що наведений у ст. 176 КПК України. При цьому вчені не завжди з'ясовують їх ієрархію, у тому числі й за ступенем суворості [1, с. 352–353], інколи навіть не згадують такий різновид запобіжних заходів як затримання особи.

Ми не можемо підтримати такий підхід, адже перелік запобіжних заходів у наведеній статті Кримінального процесуального кодексу України можна визначити як відносно-вичерпний. Він не включає низку цих специфічних заходів кримінально-процесуального примусу. У цьому контексті слід згадати, наприклад, запобіжні заходи, що згідно до ст. 493 КПК України можуть бути застосовані до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених (передавання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників; щодо неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі – передавання їх під нагляд адміністрації цієї установи) або запобіжні заходи, можливість обрання яких до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування закріплене у ст. 508 КПК України (передавання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку). Водночас, важливо не припустити як «широкого», так й «вузького» тлумачення системи запобіжних заходів у кримінальному провадженні, адже будь-яка крайність у цьому питанні негативно впливе на дотримання прав і свобод індивіда.

Окрім окреслення периметрів системи запобіжних заходів особливе місце посідає й визначення їх ієрархії. При цьому питання співвідношення запобіжних заходів, з одного боку, тісно пов'язані з визначенням рівня та характеру обмежувально-забезпечувального впливу, з іншого боку, мають безпосередній вихід на практику. Так, згадка про необхідність врахування м'якості запобіжного заходу міститься, наприклад, у ст.ст. 176, 184, 193, 194, 196 КПК України. Натомість, законодавець у цьому плані тільки встановлює, що найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою (ст. 176 КПК України). Тобто, виходячи зі ступеня суворості, визначаються своєрідні полюси (заходи, що передбачають максимальний та мінімальний тиск на особу). Що ж до інших запобіжних заходів, то визначення їх

місця «дислокації» більшою мірою залежить від сталої традиції, а не від легальних положень.

Такий підхід дає підстави науковцям довільно тлумачити відповідну законодавчу норму та стверджувати, що система запобіжних заходів, що наведена у ст.176 КПК України побудована від найбільш м'якого до найбільш суворого [2, с. 4; 3].

Що ж до місця домашнього арешту в ієрархії запобіжних заходів, то наукова дискусія з цього приводу фактично відсутня. Домінуючою позицію є визначення домашнього арешту як другого за суворістю запобіжного заходу, що знаходиться між заставою та триманням під вартою, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою – занадто суворою [4, с. 162; 5, с. 10; 6, с. 110; 7, с. 62–63; 8, с. 208]. Проте, на нашу думку, навряд чи окреслена теза є безспірною. По-перше, таким чином, науковцями ігнорується затримання особи, а також різновиди запобіжних заходів, що передбачені ст.ст. 583 та 584 КПК України. Вважаємо, що є всі підстави стверджувати, що вони значно «ближче» до тримання під вартою ніж домашній арешт. По-друге, у визначенні місця будь-якого запобіжного заходу, у тому числі й домашнього арешту, бажано керуватися нормами чинного законодавства, а не покладатися на припущення. При цьому, залишається без відповіді запитання: який перелік запобіжних заходів і чому обирається вченими у якості критерію при визначенні їх ієрархії? Чи це система, що закріплена у ст. 176 КПК України, чи це система, що зафіксована у главі 18 КПК України (коли статті, присвячені домашньому арешту та триманню під вартою розділяє стаття, що регламентує застосування застави? Адже саме стосовно домашнього арешту вони суттєво відрізняються. Зазначений момент потребує невідкладного вирішення, адже він не є суто теоретичним, а безпосередньо стосується правозастосування.

У вирішенні питання щодо місця домашнього арешту в ієрархії запобіжних заходів перед усім слід відштовхуватися від його сутності. У статті 181 КПК України зазначається, що домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Тобто, головний його вплив полягає не у попередньому ув'язненні, а в повному (у варіанті цілодобового домашнього арешту) або частковому обмеженні волі, «лайт арешті» за місцем проживання. Вочевидь, що ключовим словом у розумінні місця домашнього арешту в ієрархії запобіжних заходів повинно стати слово «арешт». Хай це і «лагідна» ізоляція особи, але це ізоляція. Саме таким чином домашній арешт безпосередньо та безальтернативно вчиняє психологічний й фізичний вплив на делінквента задля досягнення мети та поставлених завдань. Відповідно домашній арешт у плані пом'якшення, за ступенем жорсткості обмежень прав та свобод особистості варто розташовувати

зразу ж за запобіжними заходами, які тимчасово позбавляють підозрюваного чи обвинуваченого волі.

Додатковими факторами на користь тези про близькість домашнього арешту до тримання під вартою слід вважати ту обставину, що домашній арешт може бути застосовано тільки до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі (враховується тяжкість злочину). Також, щодо домашнього арешту, як й тримання під вартою передбачені чіткі темпоральні межі та певна процедура продовження строків.

І нарешті, варто зазначити, що зовсім не випадково навіть термінологія законодавця щодо тримання під вартою та домашнього арешту є аналогічною, адже мова йдеться саме про тримання особи під домашнім арештом (ч. 6 ст. 181 КПК України).

Таким чином, вважаємо, що задля вирішення наведених проблемних моментів доцільно до ч. 1 ст. 176 КПК України внести наступні зміни та доповнення: а) закріпити вичерпний перелік запобіжних заходів. Що ж до подальшої деталізації їх правового регулювання, то вона може здійснюватися у конкретних «тематичних» статтях (підрозділах) кодексу, як це передбачено зараз; б) врахувати, що архітектоніка системи запобіжних заходів повинна обов'язково виходити з їх ієрархії; в) домашній арешт (у контексті суворості) слід розмістити зразу за запобіжними заходами, які передбачають попереднє позбавлення волі.

Література:

1. Петров О. С. Сутність та систематизація запобіжних заходів у кримінальному процесуальному законодавстві України / О. С. Петров // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Х.: ХНУВС, 2015. – С. 352–354.
2. Попелюшко В. О. Запобіжні заходи в новому КПК України: поняття, мета, підстави, порядок та суб'єкти застосування / В. О. Попелюшко // Адвокат. – 2012. – № 9. – С. 4–6.
3. Тітко І. А. Запобіжні заходи: окремі нововведення до КПК 2012 р. [Електронний ресурс] / І. А. Тітко. – Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=zC8_MGNWBsU.
4. Куценко Д. В. Зарубіжний досвід застосування домашнього арешту у кримінальному процесі / Д. В. Куценко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2014. – Випуск 1. – Том 3. – С. 162–165.
5. Вільгушинський М. Й. До питання застосування домашнього арешту як запобіжного заходу відповідно до кримінального процесуального кодексу України / М. Й. Вільгушинський, Ю. А. Ліхолетова // Адвокат. – 2012. – № 11. – С. 9–13.
6. Шелякін О. С. Окремі питання застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні / О. С. Шелякін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 16. – Том 2. – С. 110–114.

7. Москалюк Ю. Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Ю. Д. Москалюк. – Ірпінь, 2015. – 200 с.
8. Безрукава А. Ф. Домашній арешт у системі запобіжних заходів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / А. Ф. Безрукава // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – Спеціальний випуск № 1. – С. 203–209.

ЛИХОВА
Софія Яківна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОДНА ІЗ ПРИЧИН РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Принцип верховенства права вважається одним із основоположних принципів правової системи такого державного утворення як Європейський Союз. Слід особливо наголосити, що правова система Європейського Союзу не являє собою сукупність правових систем двадцяти восьми країн, які сьогодні є учасниками цього міжнародного та наддержавного утворення. По своїй сутності Європейський Союз – це окрема держава із усіма необхідними ознаками. Ми вважаємо, що із урахуванням процесів інтеграції і глобалізації в Європі утворилася система права, яка може розглядатися як спільна для багатьох країн (як тих, які вже входять до ЄС, так і для тих, які намагаються вступити до ЄС). Іноді окремі країни (наприклад, Україна) приносять «у жертву» політичній ідеї і європейським стандартам доктринальні положення власних національних правових систем. Сьогодні державам вже треба думати не про те, як найкраще інтегруватися в ту чи іншу глобальну систему, а як зберегти при цьому індивідуальні і традиційні риси власної правової системи.

Процес глобалізації сьогодні є, скоріше всього, безповоротним, і питання щодо його позитивної оцінки є неактуальним, тому що це вже стало об'єктивною реальністю і ніяка оцінка не здатна цю реальність змінити.

На нашу думку, сьогодні слід змінити підхід до поділу систем права на традиційні англо-саксонську, романо-германську тощо і розглядати правові системи окремих країн із врахуванням процесу євроінтеграції, яка торкнулася, і більше того, значно вплинула на правові системи фактично всіх країн Європи.

Зараз все частіше стали з'являтися статті, автори яких пропонують розглядати постанови пленумів Верховного Суду України як прецеденти. Попереду нас чекає така новела як нормативний акт про кримінальні